KA0209K_pol_o 31-08-2012 21:07 ™ÂÏ›‰·1

Το ενωτικό δημοψήφισμα στην Κύπρο

Αποτέλεσε την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια της Λευκωσίας για διεθνοποίηση του αιτήματος της Ενωσης με την Ελλάδα

Του **ΝΙΚΟΥ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ***

62 χρόνια πριν

Το δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο τον Ιανουάριο του 1950, βάσει του οποίου οι Ελληνες της Κύπρου εκλήθησαν να τοποθετηθούν ως προς την επιθυμία τους ή μη για Ενωση με την Ελλάδα αποτέλεσε γεγονός-σταθμό στη σύγχρονη ιστορία της Μεγαλονήσου. Στην πραγματικότητα το δημοψήφισμα αποτέλεσε την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια της Λευκωσίας για διεθνοποίηση του αιτήματος της Ενωσης, αποτελώντας συνέχεια προηγούμενων προσπαθειών όπως τα γεγονότα του Οκτωβρίου 1931. Την ίδια στιγμή το δημοψήφισμα αποτέλεσε και προϊόν απογοήτευσης των Ελλήνων του νησιού οι οποίοι, μετά και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τις διακηρύξεις των νικητών περί ελευθερίας, για άλλη μια φορά αντιμετώπιζαν την άρνηση του Λονδίνου σε σχέση με το αίτημά τους για Ενωση. Επιπλέον, η απόφαση για διενέργεια του δημοψηφίσματος αποσκοπούσε στο να λειτουργήσει ως μοχλός πίεσης προς την Αθήνα, που τη δεδομένη χρονική στιγμή ήταν επιφυλακτική ως προς τη διεθνοποίηση του ζητήματος.

Συμμετείχε το 95,7% των Ελληνοκυπρίων

Η ιδέα για διενέργεια δημοψηφίσματος πρωτοσυζητήθηκε και ανακοινώθηκε από την κυπριακή Αριστερά. Η απόφαση του ΑΚΕΛ εντασσόταν στο πλαίσιο της νέας πολιτικής του για Ενωση της Κύπρου με την Ελλάδα, σε αντίθεση με τη μέχρι και το καλοκαίρι του 1949 διακηρυγμένη πολιτική του κόμματος για Αυτοκυβέρνηση – Ενωση. Η νέα πολιτική του κόμματος ήταν το αποτέλεσμα συνάντησης στελεχών του ΑΚΕΛ με τον ηγέτη του ΚΚΕ Ζαχαριάδη το φθινόπωρο του 1948. Οι προτροπές Ζαχαριάδη για αλλαγή της μέχρι τότε πολιτικής στο θέμα της Ενωσης οδήγησαν σε σύγκρουση εντός του κόμματος που είχε ως αποτέλεσμα, το καλοκαίρι του 1949, την ανάδειξη νέου γενικού γραμματέα καθώς επίσης τη διενέργεια τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου του 6ου συνεδρίου του κόμματος που χαρακτήρισε λανθασμένη τη μέχρι τότε ακολουθούμενη πολιτική στο θέμα της Ενωσης. Στο πλαίσιο αυτής της νέας πολιτικής, το κόμμα υποστήριξε, μέσω επιστολής των ελεγχόμενων από το ΑΚΕΛ δημοτικών συμβουλίων προς τα Ηνωμένα Εθνη τον Νοέμβριο του 1949, τη διενέργεια δημοψηφίσματος υπό την αιγίδα του Διεθνούς Οργανισμού, με σκοπό να καταγραφεί η πραγματική βούληση των κατοίκων της Κύπρου.

Την ιδέα για διενέργεια δημοψηφίσματος υλοποίησε τελικά, σε κάπως διαφορετική μορφή, η Εκκλησία της Κύπρου. Πιο συγκεκριμένα, η Ιερά Σύνοδος, σε συνεδρία της στις 18 Νοεμβρίου 1949, με τον μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ΄ να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, αποφάσισε τη διενέργεια δημοψηφίσματος και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β΄ ζήτησε από τον Βρετανό κυβερνήτη Andrew Wright όπως η αποικιακή κυβέρνηση αναλάβει τη διοργάνωσή του. Πέραν της άρνησης του κυβερνήτη, η αποικιακή κυβέρνηση ενημέρωσε τον Αρχιεπίσκοπο ότι δεν ετίθετο θέμα αλλαγής του καθεστώτος στην Κύπρο και το όποιο αποτέλεσμα τυχόν δημοψηφίσματος δεν θα είχε καμία απολύτως σημασία.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Αρχιεπίσκοπος με εγκύκλιό του προς τον κυπριακό λαό ανακοίνωσε την απόφαση για διενέργεια δημοψηφίσματος: «Κυπριακέ λαέ, καλείσαι όπως ηνωμένος και αδιάσπαστος επιτελέσεις και τώρα το προς την δούλην πατρίδα σου καθήκον μετ' ενθουσιασμού. Δι' Ενωσιν και μόνον Ενωσιν ηγωνίσθης επί τόσα έτη. Ενωσιν και μόνον Ενωσιν καλείσαι να επισφραγίσεις διά της ψήφου σου. Εμπρός Κύπριοι, όλοι εις τα επάλξεις διά την μάχην του Δημοψηφίσματος, διά την εθνικήν μας αποκατάστασιν, διά την Ενωσιν με την αθάνατον Μητέρα Ελλάδα». Την πρωτοβουλία της Εθναρχίας στήριξε σθεναρά η Αριστερά.

Συλλογή υπογραφών

Το δημοψήφισμα που στην ουσία ήταν συλλογή υπογραφών πραγματοποιήθηκε σε δύο συνεχόμενες Κυριακές, στις 15 και 22 Ιανουαρίου 1950. Η συλλογή των υπογραφών έγινε έξω από τις εκκλησίες και άρχισε μετά την κυριακάτικη δοξολογία. Οι συμμετέχοντες είχαν την επιλογή να υπογράψουν σε ένα από τα ακόλουθα δύο έντυπα: «ΑΞΙΟΥΜΕΝ, ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ» ή «ΕΝΙΣΤΑΜΕΘΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ».

Οι συμμετέχοντες υπέγραφαν τέσσερις φορές έτσι ώστε να δημιουργηθούν τέσσερις τόμοι που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν. Συνολικά υπέγραψαν 215.108 άτομα επί συνόλου 224.757 Ελλήνων της Κύπρου που είχαν δικαίωμα υπογραφής, ποσοστό 95,7%. Υπέρ υπέγραψαν και κάποιοι Τουρκοκύπριοι αν και η ηγεσία τους ήταν ενάντια στην προοπτική της Ενωσης.

Στις 29 Ιανουαρίου, η Ιερά Σύνοδος ανακοίνωσε τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος: «Πανηγυρικώς ούτω και θριαμβευτικώς διετρανώθη και ενώπιον πάντων, ενώπιον Κυβερνήσεων και λαών, διεκηρύχθη η μοναδική, ομόθυμος, στερρά και αδάμαστος θέλησις του Ελληνικού Κυπριακού λαού... όπως ενωθή μετά της ελευθέρας Μητρός Ελλάδος».

ΑΡΧΕΙΟ ΜΕΓΑΛΟΚΟΝΟΜΟΥ

Αθήνα, 20 Μαΐου 1950. Η ελληνική πρωτεύουσα υποδέχεται την αντιπροσωπεία των Κυπρίων, η οποία έρχεται για να προβάλει το κυπριακό αίτημα της Ενωσης με την Ελλάδα μετά τα συντριπτικά αποτελέσματα του δημοψηφίσματος, που είχε οργανώσει τον Ιανουάριο η Εκκλησία της Κύπρου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

1950. Εντυπο του δημοψηφίσματος με υπογραφές υπέρ της Ενωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Πρώτος υπογράφει ο Κύπρου Μακάριος.

ΑΡΧΕΙΟ

Αθήνα, 21 Δεκεμβρίου 1954. Φοιτητική διαδήλωση στα Προπύλαια για αυτοδιάθεση της Κύπρου. Το δημοψήφισμα του 1950 για Ενωση με την Ελλάδα αποτέλεσε γεγονός-σταθμό στη σύγχρονη ιστορία της Μεγαλονήσου.

Πρωτοβουλία με παλλαϊκή υποστήριξη

Το δημοψήφισμα του 1950 αποτελεί σταθμό στην ιστορία της Κύπρου. Πέραν του ότι ήταν η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια για διεθνοποίηση του θέματος, ήταν και η μοναδική ίσως φορά που Εθναρχία και Αριστερά είχαν κοινό επιδιωκόμενο στόχο. Ηταν ίσως μια από τις ελάχιστες στιγμές στην ιστορία της Κύπρου που μια πρωτοβουλία ετύγχανε ευρείας, ή καλύτερα παλλαϊκής, υποστήριξης.

Σημαντικό στοιχείο επίσης, που σίγουρα επηρέασε και την όλη εξέλιξη της «αξιοποίησης» των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος, ήταν η συστημική παράμετρος, τα διεθνή δηλαδή δεδομένα της περιόδου. Η όλη προσπάθεια είχε το μειονέκτημα ότι ελάμβανε χώρα κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Κορέα που εντάθηκε το καλοκαίρι του 1950. Ως εκ τούτου τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος δεν προσέλκυσαν το επιδιωκόμενο ενδιαφέρον.

** Ο κ. Νίκος Χριστοδουλίδης είναι διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών.*

Συγκρατημένη υποδοχή σε Ελλάδα, ΗΠΑ και Βρετανία

Στις αρχές Μαρτίου 1950, η Εκκλησία της Κύπρου αποφάσισε την αποστολή πρεσβείας στο εξωτερικό, και πιο συγκεκριμένα σε Αθήνα, Λονδίνο και Νέα Υόρκη, για ενημέρωση για τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος και προώθηση του στόχου της Ενωσης. Τα έντυπα στα οποία υπέγραψε ο κόσμος δέθηκαν και σχηματίστηκαν τέσσερα αντίγραφα τόμων με τις υπογραφές όλων όσοι συμμετείχαν στο δημοψήφισμα.

Οι χώρες τις οποίες θα επισκεπτόταν η πρεσβεία καθώς επίσης και η σύνθεσή της θα αποτελέσουν τις αιτίες τερματισμού της σύντομης συμπόρευσης Εθναρχίας και Αριστεράς. Πιο συγκεκριμένα, το ΑΚΕΛ ζήτησε όπως μέλη του κόμματος συμμετέχουν στην πρεσβεία, με την Εθναρχία να διαφωνεί με μια τέτοια εξέλιξη. Επιπλέον η Εθναρχία διαφωνούσε με την αποστολή της πρεσβείας στις χώρες του Ανατολικού Συνασπισμού. Αντιθέτως, το ΑΚΕΛ θεωρούσε αναγκαία τη στήριξη των χωρών αυτών σε ενδεχόμενη εγγραφή και συζήτηση του θέματος στα Ηνωμένα Εθνη. Από την πλευρά της η Εθναρχία δεν επιθυμούσε την εμπλοκή των Σοβιετικών στο Κυπριακό, αφού οι Βρετανοί είχαν αρχίσει, στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν την εύνοια των ΗΠΑ, να τονίζουν συνεχώς τη δύναμη του ΑΚΕΛ στην Κύπρο. Τη δύναμη των κομμουνιστών στο νησί και τον ισχυρισμό ότι το αίτημα της Ενωσης προωθείτο από αυτούς για εξυπηρέτηση άλλων σκοπιμοτήτων, άρχισαν να επικαλούνται και οι Τούρκοι.

Το αποτέλεσμα ήταν να συγκροτηθούν δύο ξεχωριστές πρεσβείες. Στην πρεσβεία της Εθναρχίας υπό τον Μητροπολίτη Κυρηνείας Κυπριανό συμμετείχαν οι Νικόλαος Λανίτης, Σάββας Λοϊζίδης και Γεώργιος Ρωσσίδης. Στην πρεσβεία του ελεγχόμενου από το ΑΚΕΛ Εθνικού Απελευθερωτικού Συνασπισμού (ΕΑΣ) συμμετείχαν ο γενικός γραμματέας του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου, το μέλος του κόμματος Εύδωρος Ιωαννίδης που διέμενε στο Λονδίνο και το στέλεχος του ΑΚΕΛ Αδάμος Αδάμαντος, δήμαρχος Αμμοχώστου.

Η πρεσβεία της Εθναρχίας επισκέφθηκε πρώτα την Αθήνα, όπου στη συνάντηση με τον Ελληνα πρωθυπουργό έγινε ξεκάθαρο ότι η επίσημη Αθήνα δεν επιθυμούσε τη συγκεκριμένη στιγμή να συγκρουστεί με το Λονδίνο. Χαρακτηριστική της όλης προσέγγισης του θέματος από την ελληνική κυβέρνηση ήταν η δήλωση του αντιπροέδρου Γεωργίου Παπανδρέου: «Η Ελλάς αναπνέει σήμερον με δύο πνεύμονας, τον μεν αγγλικόν, τον δε αμερικανικόν. Δεν δημπορεί, λόγω του Κυπριακού, να διακινδυνεύσει από ασφυξίαν».

Στην πραγματικότητα η ελληνική κυβέρνηση ήταν πολύ επιφυλακτική ακόμη και ως προς την πραγματοποίηση συνάντησης με την πρεσβεία. Η υποδοχή όμως του κόσμου και η δημοσιότητα που έλαβε το όλο θέμα στον ελληνικό Τύπο δεν άφηνε στην ουσία επιλογή στην κυβέρνηση Πλαστήρα. Η κυπριακή πρεσβεία, φθάνοντας στην Αθήνα, έτυχε θερμότατης υποδοχής από χιλιάδες Ελληνες σε όλες τις πόλεις της χώρας. Ηταν η πρώτη ίσως φορά που το θέμα της Ενωσης απολάμβανε τέτοια δημοσιότητα στον ελληνικό χώρο. Μέσα σε αυτό το σκηνικό, οι τόμοι των υπογραφών παραδόθηκαν παναγυρικά στον πρόεδρο της Βουλής Δημήτρη Γόντικα, στις 4 Ιουλίου. Την ίδια στιγμή, η Βουλή υιοθέτησε σχετικό ψήφισμα με το οποίο εξέφραζε την πλήρη υποστήριξή της στο αίτημα των Ελλήνων της Κύπρου.

ΑΘΗΝΑΪΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

Αθήνα, 14 Ιουνίου 1952. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος εν μέσω κυριών του «Συνδέσμου Εθνικαί Διεκδικήσεις Ελληνίδων».

Συγκροτήθηκαν δύο πρεσβείες, του ΑΚΕΛ και της Εθναρχίας.

Ακολούθως η πρεσβεία μετέβη στο Λονδίνο για να συναντηθεί με τη βρετανική κυβέρνηση. Ως ήταν αναμενόμενο, η απάντηση ήταν αρνητική. Διευθετήθηκαν κάποιες συναντήσεις με μέλη του βρετανικού Κοινοβουλίου και έγιναν επαφές στα βρετανικά μέσα ενημέρωσης. Τον Σεπτέμβριο, η πρεσβεία μετέβη στη Νέα Υόρκη. Με τη βοήθεια Ελληνοαμερικανών πολιτικών και της εκεί Αρχιεπισκοπής, διευθετήθηκαν συναντήσεις με αξιωματούχο της αμερικανικής κυβέρνησης, με αντιπροσωπείες ξένων χωρών στα Ηνωμένα Εθνη καθώς επίσης και διαφωτιστικές εκστρατείες σε αμερικανικές πόλεις. Συγκριτικά, οι επαφές στις ΗΠΑ ήταν οι πιο πετυχημένες από πλευράς συμπάθειας και κατανόησης ως προς τις θέσεις της πρεσβείας.

Από την πλευρά της η πρεσβεία του ΕΑΣ μετέβη στο Ηνωμένο Βασίλειο (δεν τους παραχωρήθηκε θεώρηση εισόδου για την Ελλάδα) όπου μετά την άρνηση του υπουργού Αποικιών να τη δεχτεί, έγιναν επαφές με βουλευτές του Εργατικού Κόμματος και στελέχη του Κομμουνιστικού Κόμματος Αγγλίας. Ακολούθως η πρεσβεία μετέβη στο Παρίσι όπου συναντήθηκε και με τον πρωθυπουργό Πλαστήρα που βρισκόταν στη γαλλική πρωτεύουσα. Το ΕΑΣ ζήτησε την εγγραφή του θέματος στα Ηνωμένα Εθνη και ο Ελληνας πρωθυπουργός εξέφρασε τη διαφωνία του με μια τέτοια προοπτική, υποστηρίζοντας τη διευθέτηση του θέματος στο πλαίσιο των ελληνοβρετανικών σχέσεων. Η αντιπροσωπεία συνέχισε τις επαφές της, χωρίς ιδιαίτερα αποτελέσματα, σε Τσεχοσλοβακία, Ρουμανία, Ουγγαρία και Πολωνία. Η επίσκεψη στη Μόσχα δεν κατέστη δυνατή λόγω της άρνησης παραχώρησης σχετικής θεώρησης εισόδου. Την ίδια αρνητική απάντηση έλαβαν οι Ιωαννίδης και Αδάμαντος όταν επιχείρησαν να εξασφαλίσουν θεώρηση εισόδου για τις ΗΠΑ.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Ο ΔΙΧΑΣΜΟΣ

Η ΠΡΟΦΗΣΙΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΗΜΕΡΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟΝ

ΠΩΣ Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΑΟΣ ΕΨΗΦΙΣΕ ΤΗΝ ΕΝΩΣΙΝ

(Λεπτομέρειαι τῆς διεξαγωγῆς τοῦ Ἑνωτικοῦ Δημοψηφίσματος)

Τρίτη 17 Ιανουαρίου 1950. Στην πρώτη σελίδα η «Κ» εστιάζει στην «προχθεσινή ιστορική ημέρα διά την Κύπρον» και περιγράφει «πώς ο κυπριακός λαός εψήφισε την Ενωσιν». Παρατίθενται «λεπτομέρειαι της διεξαγωγής του Ενωτικού Δημοψηφίσματος».